

НАЗВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ У ГОВІРКАХ СЕРЕДНЬОГО НАДБУЖЖЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2'282.2'373.2:631.11(477.44+477.65+477.73/.74)

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).354-360

Поліщук С. Назви сільськогосподарських угідь у говірках Середнього Надбужжя; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. Вивчення говірок українського діалектного простору вже понад два століття привертає увагу дослідників. Нині одним з актуальних завдань діалектологів залишається збереження й опис говіркової лексики, яка становить підґрунтя національної мови. Зокрема цінним матеріалом для розвідок є лексика сільського господарства, що відображає традиційно найдавніші заняття людини – рослинництво і тваринництво.

У статті описано назви на позначення сільськогосподарських угідь, зафіксовані в 74 населених пунктах середньонадбужького ареалу впродовж 2014–2016 рр. Здійснено лексико-семантичний аналіз збережених одиниць говіркового мовлення. Загалом схарактеризовано десять семем, які уточнено унікальними прикладами живого народного мовлення, чим доповнено джерельну базу української діалектології. Наведені мікротексти становлять особливу цінність із кута зору діалектології, лексикології, фонетики, морфології, синтаксису, етнографії, історії, землеробства тощо. Особливості вимови інформантів відбито й ілюстративний матеріал представлено за допомогою загальної фонетичної транскрипції для запису українського літературного й діалектного мовлення, яка запропонована в I томі «Атласу української мови» (1984).

Визначено, що поширені в говірках Середнього Надбужжя назви мають лексичні паралелі в українській літературній мові, зберігаючи при цьому низку фонетичних і лексико-семантичних відмінностей. Підтверджено творення в говірках Середнього Надбужжя синонімів до слів відомих у загальнонародній мові. Зафіксовано випадки розширення плану змісту лексем *ц'їлник*, *паї*, *го'род*, *ого'род*, *го'роди'на*, *ого'роди'на* та ін. З'ясовано, що більшість назв сільськогосподарських угідь, збережених у говірках обстеженого ареалу, успадковано з псл. мови. Водночас репрезентовано просторове поширення описаних назв, що засвідчує взаємодію східноподільських говірок південно-західного й західностепових говірок південно-східного наріч української мови. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розширенні семантичного простору українських говірок середньонадбужького ареалу.

Ключові слова: лексема, семема, говірка, сільськогосподарське угіддя, середньонадбужький ареал, Середнє Надбужжя.

Постановка проблеми. Вивчення говірок українського діалектного простору сягає 2-ї пол. XVIII ст., актуалізується у XIX ст., а відтак уже понад два століття привертає увагу дослідників [Діалекти 2023]. Нині одним з актуальних завдань діалектологів залишається збереження й опис говіркової лексики, яка становить підґрунтя національної мови, віддзеркалює світогляд і зберігає культурні цінності народу. Зокрема значним матеріалом для розвідок є лексика сільського господарства, що відображає традиційно найдавніші заняття людини – рослинництво і тваринництво.

Аналіз досліджень. Опису говіркової лексики, пов'язаної із сільським господарством, присвячено праці Ю.В. Абрамян (Східна Слобожанщина) [Абрамян 2011], Й.О. Дзендзелівського (Закарпаття) [Дзендзелівський 1960], П.Ю. Гриценка (межіриччя Дністра і Дунаю) [Гриценко 1982], М.С. Кушмет (Донеччина) [Кушмет 2014], Д.А. Марєєва (Східне Полісся) [Марєєв 2021], Р.Л. Сердеги (Центральна Слобожанщина) [Сердега 2012], Л.С. Терешко (Південне Побужжя) [Терешко 1954], Т.М. Тищенко (подільсько-середньонадніпрянське суміжжя) [Тищенко 2003], Н.П. Шеремети (південноволинсько-подільське порубіжжя) [Шеремета 2000], авторки статті (середньонадбужький ареал) [Поліщук 2017] та ін.

Мета статті – лексико-семантичний аналіз поширених у говірках Середнього Надбужжя назв на позначення сільськогосподарських угідь. Досягнення поставленої мети зумовлює **обсяг завдань** нашого дослідження: записати у визначених говірках і ввести до наукового обігу найменування сіль-

ськогосподарських угідь, здійснити лексико-семантичний аналіз зафіксованих одиниць говіркового мовлення. **Об'єкт** вивчення – назви сільськогосподарських угідь, записані в східноподільській групі говірок південно-західного та західностеповій групі говірок південно-східного наріч української мови. **Предмет** дослідження – лексико-семантичні особливості цих найменувань. **Джерелами фактичного матеріалу** послуговували польові записи, здійснені в 74 населених пунктах указанного ареалу впродовж 2014–2016 рр.

У статті використано **загальнонаукові методи дослідження**: *аналіз*, *синтез* і *спостереження*, що уможливили виявлення й систематизацію говіркового матеріалу, та *описовий метод*, який застосовано в процесі вивчення збереженої лексики. **Спеціальні лінгвістичні методи дослідження**: *анкетування* й *інтерв'ювання* сприяли фіксації говіркового мовлення, *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* дав змогу виявити трансформації семантичного обсягу лексем, які функціонують у мовленні діалектоносіїв, *лінгвогеографічний метод* уможливив ілюстрацію ареології зафіксованих назв.

Виклад основного матеріалу. Найменування сільськогосподарських угідь є цінним матеріалом для діалектологічних студій, адже земля відіграє особливу роль у житті селянина, а праця на ній залишається невід'ємною частиною буття хлібороба. Семема 'ще не оброблювана, ще не орана земля' в говірках середньонадбужького ареалу реалізується в лексемі *ц'їли'на* (1, 2, 29, 47, 48, 52, 56), що збігається з нормами української літературної мови (далі

– УЛМ) [СУМ 1980, т. 11, с. 230], та частіше в її фонетичному варіанті **ц'іліна** (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 29, 31, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 51, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 68, 71, 73, 74), де у вимові відсутнє наближення ненаголошеного звука [и] до [е]. Інформанти пояснюють: **ц'іліна** / *це / де даўно во́на ў́же го́рана // а то́д'і прии́ло́с' і́й'і́ го́рати // ка́же / на ц'ілі́н'і го́раў //* (29), **ц'іліна** / *це / шо во́но сто́їт' го́дами //* (20), і уточнюють: **ц'іліна** / *необро́б'ана зе́м'л'а // спа́хали ц'ілі́ну / 'воби́'ім / це бу́ла зе́м'л'а необро́б'ана / а і́й'і́ спа́хали / знач'і́т' / скр'или ц'ілі́ну //* (42). В одній західностеповій говірці записуємо двокомпонентну назву **ц'ілін':і землі** (40), де прикметник **ц'ілін':і** реалізує сему 'який є цілиною' [СУМ 1980, т. 11, с. 230].

Українська родюча земля здавна годує людину й забезпечує добробут селянина. На жаль, не всі господарі мають змогу вчасно обробити власну земельну ділянку, що зумовлює розширення лексичного значення слова **ц'іліна** в середньонадбузькому ареалі. Скажімо, у говірках Східного Поділля ця лексема реалізує семему 'не оброблена вчасно земельна ділянка', напр.: *йе / до́ц'а / ц'ілі́на / он'до ў'мо́й' дочк'и ни́було г'роши́ / та́ї́ так і сто́їт' ц'ілі́но́у // ни́ма за́шо // стра́шно́е 'д'ело! / так 'т'ашко / шоб'ви́ зна́ли? / так 'т'ашко / д'уж'и 'т'ашко / робо́ти ни́ма / мо́лод'ож / це́ї / с'емі́ї роспа́да́й'у́'а / о́ї / бо́же / 'д'і́ти забу́ва́й'ут за с'во́йіх бат'к'і́ў //* (10).

Водночас значення 'ще не оброблювана, ще не орана земля' є реалізацією діалектизму **ц'іліник** (5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 22, 27, 28, 29, 32, 41, 44, 46, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 63, 64, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74), напр.: *он'до ў'нас на го́р'і ни́е обро́б'ай'и́'ц'а ў'с'о ў'рем'а / то ц'ілі́ник // коро́ви па́сут там //* (57); *'може дес' хто / на ц'ілі́ник погна́ли // ну / ў'нас та́ких по́л'і́ў ни́було / йак'то ка́ут // а пр'осто / це так ка́ут / коло́ бугу там у́нас / коло́ мо́сту йе туди на по́л'і́ погна́ли // туди / йак'йі́хати ў́же на саў'ран' / ў'о́груд погна́ли / ско́тину ў'о́груд'і па́сут //* (44). Спорадично фіксуємо його фонетичний варіант **ц'іл'ник** (1, 2, 11, 20, 22, 24, 25, 31, 48, 52, 56, 57), де у вимові маємо м'який звук [л'], напр.: *на ц'ілі́ни'ку* 'дали зем'л'у // (56, 57). Носії обстежених говірок підтверджують, що: **ц'іл'ник** / *це зе́м'л'а / во́на шче на ц'ілі́н'і / шче ни́го́рана //* (1); **ц'іл'ник** / *зе́м'л'а / ко́тора не́ го́рець'а доўго //* (2). Також слово **ц'іл'ник** у говірках Східного Поділля реалізує значення 'цілина, уперше виорана', напр.: *на ц'ілі́ни'ку ў'с'о 'добре 'родит //* (с. Гетьманівка, Подільський р-н) [СУГО 2011, с. 205]. Слова **ц'іліна** та **ц'іл'ник** успадковані з псл. мови [ЕСУМ 2012, т. 6, с. 257].

Спорадично значення 'ще не оброблювана, ще не орана земля' в говірках середньонадбузького ареалу реалізується у словах **толо́ка** (22, 24, 63), **зал'аж** (69), **перел'іг** (34) та його фонетичному варіанті **перел'іх** (55), що підтверджує таку рису східноподільських і західностепових говірок, як не послідовне збереження дзвінкості приголосних у кінці слова [Поліщук 2018, с. 19–22]. Зрідка із цим самим значенням фіксуємо спільнокореневі слова

пустир (39, 44, 52), **пустирник** (52), **пустка** (20, 35) і словосполучення **пусте поле** (44), а також назви **ди́ке поле** (43) й **ниоране поле** (49). Звертаємо увагу, що для вказаних двокомпонентних найменувань спільним є іменник **поле**.

Семема 'земля, що свідомо не обробляється певний час для відновлення родючості ґрунту' в говірках обстеженого ареалу реалізується в лексемі **пар** (УГ, крім 29, 39, 43, 61, 64), скажімо: *оста́вимо на'пар* 'каж'ут // (44); *ли́шай'ут на'пар //* (8, 47, 57); *на'пар* ли́шай'ут / шоб'луче ро́дила // (56); *на'пар / це / ко́ли виорали́ і на'ні́ н'і́чого ни́е 'с'і́й'ут' / да́й'ут в'і́д:и́'хну́ти зе́м'л'і //* (56). Зрідка фіксуємо іменник **пар'і**, вжитий у формі множини (17, 39), і назви **паро́ва зе́м'л'а** та **зи́м'л'а на'пар** (52).

Одні землероби, які проживають на території Середнього Надбужжя, пояснюють: *ли́шай'и́'ц'а на'пар / н'і́чого ни́е 'с'і́й'ут! // ли́ш'там бу́вайе / шо за́йде тра́ктор проку́л'т'в'іру́йе / чи про́боро́ну́йе // вигору́т і н'і́чого ни́е 'с'і́й'ут / а 'с'і́й'ут' аж ви́с'но́у //* (52). Інші, спростовуючи цю думку, зауважують: *зе́м'л'а на'пар* ли́шалас'а // на́зиму / шоб'в'і́д:и́хала // на'пар ни́о́рець'а / на'пар ли́шай'и́'ц'а зе́м'л'а // (48).

Стосовно часу, на який залишають землю для відновлення родючості ґрунту, думки інформантів також розбіглися, напр.: *пар то / це ни́к'і́лка 'рок'і́ў // пар* дз'о / о / с'о́год'н'і / и / ско́сили 'сон'ашник / ну / в'ос'но́уном / це у́нашо́йі м'і́с'ц'евос'т'і / ско́сили 'сон'ашник і / мо́ж'ут ни́го́рати 'з'осин'і / а ви́с'но́у зо́рати // і то́д'і обро́б'ати / ни́'с'і́й'ати / а обро́б'ати і ко́ли при́де час 'с'і́й'ати ши́'ни́ц'у // ну обро́б'ати / це йа ни́ так ска́з'а́ў / обро́б'ати обо́й'ас'ко́во ку́л'т'в'а́ц'і́я / шо 'в'ін 'чорні́ 'долж'ин 'бути / пар / і ў'с'о / о́це пар // (28). Одні інформанти стверджують, що землю залишають на літо, напр.: *це одно́ лі́то ли́шай'ут зем'л'у на'пар / ну / і́й'і́ лі́том там ку́л'т'в'іру́й'ут / шоб'ни́було бура́ну / а то́д'і вос'і́ни і́й'і́ обс'і́вай'ут //* (10); *а'пар / це ко́ли вигору́т 'поле / а то́д'і пи́ри'порнай'ут йо́го / то на́з'ивай'и́'ц'а пар / на'но́му вос'і́ни 'с'і́й'ут ши́'ни́ц'у на́зиму //* (1). Інші зауважують, що її залишають на рік, скажімо: *на'пар / це на оди́н р'і́к // ви́сно́у 'мали 'с'і́й'ати / йо́го ни́'с'і́й'ут / аж на д'руги́ год 'с'і́й'ут / то пар на́з'ивай'и́'ц'а //* (18); або не засівають понад рік, напр.: *пар / це о'с'о у́брали / до́пус'т'ім / шо ни́бу́д' там / ку́ку'рузу чи там у́брали / ну / шо у́брали / йо́го пи́ри'гору́й'ут і на с'л'еду́й'и́щ'ий год йо́го ни́'с'і́й'ут / а 'с'і́й'ут у́же 'гос'і́н'у́й'у і ши́'ни́ц'у пус'ка́й'ут / а 'пот'ім ши́'ни́ц'у у́брали і 'с'і́й'ут бура́ки п'і́с'л'а 'той ши́'ни́ц'і на па́ру / о́так бу́ло //* (25). Дехто пояснює, що земля має відпочити близько трьох років, скажімо: *на'пар* го́рут / во́на 'го́д'і́ў три сто́їт' / зи́м'л'а // (52). Слово **пар** функціонує в УЛМ зі значенням 'рілля залишена на одне літо без посіву з метою поліпшення якості землі для наступного посіву озимих' [СУМ 1975, т. 6, с. 59].

У деяких говірках натрапляємо на розрізнення понять **пар** і **ц'іл'ник** (2, 52), залежно від терміну «відпочинку» землі, напр.: *на'пар / це год / це упо́треб'л'а́й'ут / а ко́ли доўго ни́е го́рець'а / це ц'ілі́ник //* (2); *ц'ілі́ник / то во́но с'к'і́лка 'рок'і́ў ни́е го́рець'а там і ў'с'о / і 'це во́но обра́зо́вуй'и́'ц'а*

ц'іл'ни'ком // (2). Земля, залишена на декілька років для відновлення родючості ґрунту, в говірках Середнього Надбужжя також відома як **перел'іг** (18), що відповідає нормам УЛМ [СУМ 1975, т. 6, с. 215], або **перел'іх** (44), та **пирилогов'і землі** (64).

Діалектизм **п'ідпарок** (27, 47), що є похідним від слова **пар**, реалізує в обстеженому ареалі значення 'виоране після скошеного хліба поле, на якому будуть сіяти восени', скажімо: *йак'шо пар / то,це треба / шоб,зе'м'ла перележала там р'ік / в'ід:ихнула / а,п'ідпарок / це,так / дали йо'му т'рошки пиридихнути і,за'с'їяли* // (42); *на,пар оста'ї'али / а,ше гогорили / шо п'ідпарок / знач'ит' / с'їяли до,пус'т'ім на,зиму / ши'ниціу чи / чи,шо там,можна / а,по'том це,ус'о уби'ралос'а / ран'їу вис'ноїу на,корм ско'тин'і / а,по'том о'це 'ц'іле л'іто оброби'алос'а / полу'ча'ї'с'а п'ідпарок / шо,там н'і'чого / зим'ла пус'т'увала / а,ї'же 'ос'ін'у / с'їяли озими'ну* // (27). Етимологію слова **пар** остаточно не з'ясовано, зводиться його походження до псл. мови [ЕСУМ 2003, т. 4, с. 286–287].

Інформанти розповідають, що: *на,пару ско'тина 'ходе ї'же // во'на,ш / йак'оре'ц'а / та,ї дои'ч'і і'дут / бурани,ш то,ростут // пус'ка'ї'ут на,поли / шоб,ско'тина спа'сала / шоб ни,нас'ї'валос'а / мусора,того* // (46). Тому вмотивованою є реалізація семами 'земля, що свідомо не обробляється певний час для відновлення родючості ґрунту' в лексемі **толо'ка** (61), що збігається з нормами УЛМ, де це слово реалізує значення 'залишене під пар поле, що служить пасовищем для худоби' [СУМ 1979, т. 10, с. 180].

У говірках середньонадбужького ареалу семема 'ділянка землі за селом, де сіють злакові' реалізується у лексемах **поле** (УГ, крім 34, 61, 68, 74), **нива** (4, 20, 24, 25, 26, 30, 34, 35, 46, 48, 52, 53, 56, 61, 65, 68, 70, 74) та **лан** (8, 11, 26, 43, 48), що збігається з нормами УЛМ [СУМ 1976, т. 7, с. 61; СУМ 1974, т. 5, с. 408; СУМ 1973, т. 4, с. 443]. Інформанти розмірковують: *поле / на,пол'і // за,го'рдами йе 'кажут / за,си'лом йе 'кажут / от,ї,мени го'род там за,си'лом / по,ї'с'акому / от,у,нас 'футор / на,футор'і // тут і'дут го'роди 'коло 'хати / а,ї'же 'дал'і за,го'рдами / там і'де ї'же м'ї' 'дал'и і'ї го'род* // (2). Зауважимо, що синоніми **нива** та **лан** в обстежених говірках уживаються спорадично. Слово **нива** вважають застарілим, напр.: *'кажут на,пол'і // на,ни'в'і ї,нас ни'модно гого'рити* // (19). Зрідка вказане значення реалізує слово **пай** (20, 48), напр.: *'кажут' / на'верно / пай / то,му,шо ми полу'ча'ї'м пай'ове зе'рно / знач'ит' с,пол'а* // (48). Слова **поле** та **нива** успадковані з псл. мови [ЕСУМ 2003, т. 4, с. 84–85; там само, с. 486–487]. Слово **лан** через посередництво польської та чеської мов запозичено з середньовісньонімецької мови [ЕСУМ 1989, т. 3, с. 189–190].

Уже згадана лексема **пай**, яка в обстежених говірках уважається сучасною назвою, що з'явилася в період розпаювання (90-ті рр. ХХ ст.), також реалізує семему 'додатковий наділ землі в полі (далеко від садиби)' (1, 2, 6, 10, 13, 16, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 29, 30, 32, 40, 43, 44, 45, 48, 52, 53, 58, 59, 64, 65, 67, 70, 71, 72, 73). Землевласники пояснюють: *нази'вай'ї'ц':а пай / нази'вай'ї'ц':а мо'їа час'тина*

/ о,то пай // мо'їа час'тина / то,пай // ї,ко'жноїї л'уд'ини йе сво'їа час'тина / о,то йе пай // (48); *ї,нас / нап'риклад / пай'ї розда'вали / та,ї 'зем'лу под'їлили по,ї'ї'ї 'ц'ін:ос'т'і // де,луча / тим,мен'че 'дали / а,'де ни'ха'роша / то,'б'їл'ше 'дали* // (52); *ну / ти'пер пай'ї нази'вай'їут* // (44). Зрідка фіксуємо двокомпонентні найменування **зим'ел'ний пай** (28, 63) та **пай'ове поле** (52). Водночас записуємо спільнокореневу назву **пай'ок**, яка є застарілою і реалізує значення 'невеликі земельні ділянки, розташовані далеко від садиби', скажімо: *п'росто пай'ок / йе / шо на,пай да'вали 'землі / це,од'но / а,це пай'ки / нив'їл'к'і пай'ки / ну,от два'ї'т' 'соток там / т'ри'ї'т' 'соток // во'но до,роспай'ї'ван':а ше,було* // (40). Лексема **пай** є запозиченням із тюркських мов [ЕСУМ 2003, т. 4, с. 256].

Серед сучасних назв, які реалізують семему 'додатковий наділ землі в полі (далеко від садиби)', фіксуємо слова **с'фера** (29, 72), **соц'с'фера** (29, 63) та словосполучення **соц'їал'на с'фера** (63). Інформанти пригадують і пояснюють, що: *ї'с'у 'зем'лу / йа'ка була ї,кол'госп'і / м'ї'ж 'тими л'уд'ми / хто на,д'ї'ї'а'носто 'шості'ї р'ік пра'ї'у'ва'ї' ї,бу'ї ч'леном кол'госпу / розд'їлили 'ц'у 'зем'лу і,це нази'вай'їц'а зим'ел'ний пай // а,ї'чит'ї'там / ме'др'а'бот'н'ї'кам / вид'їлили 'тоже,цеї / час'тину зим'л'ї і,нази'вай'їц'а соц'с'фера / соц'їал'на с'фера* // (63). Слово **с'фера** в УЛМ багатозначне [СУМ 1978, т. 9, с. 876]; його через польську мову запозичено з латинської [ЕСУМ 2006, т. 5, с. 489].

Для позначення 'додаткового наділу землі в полі (далеко від садиби)' жителі Середнього Надбужжя використовують також слово **до'ба'ї'ка** (1, 3, 26), напр.: *йак'шо / це дода'вали до,го'род'ї'ї / то,ка'зали до'ба'ї'ка* // (3), його фонетичний варіант **до'ба'ї'ка** (7, 11, 12, 25, 56, 57) та форму множини **до'ба'ї'ки** (10): *а,во'сно'ї'ному ми 'зараз,ї'с'о 'садимо сво'їе / а,ран'че ми ї,со'ї'ко'з'ї' ї'с'о 'брали / го'род'ї'ї ї,нас,бу'ло о'це 'т'їл'ки / шо,о'це о'сад'ба і,'там до'низу // а,це ї'же 'рок'ї'ї на'верно 'дес'ї'т' / п'їат'на'ї'т' / нам 'дали до'ба'ї'ки / до'ба'ї'ки* // (10), або спільнокореневий іменник чоловічого роду **до'ба'ї'ок** (19). Така номінація є обґрунтованою, адже в УЛМ слово **до'ба'ї'ка** реалізує значення 'те саме, що до'ба'ї'яння', 'те, що є доповненням до чого-небудь' [СУМ 1971, т. 2, с. 316]. Слово **до'ба'ї'ка** успадковано з псл. мови [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 368].

Умотивованими є також назви **до'д'аток** (4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 17, 18, 70) і **до'да'ча** (35, 37, 54), відомі в УЛМ зі значенням 'те, що додається, служить доповненням до чого-небудь' [СУМ 1971, т. 2, с. 343–344], напр.: *там,нам до'дали / до,пус'т'ї'м там с'к'їл'ка 'сотих / ми їдем,ту'ди / на,до'д'аток* // (70). Діалектосії уточнюють: *то,до'д'аток / то,дода'вали ко'му ї'до'го т'реба,бу'ло / нап'риклад / йак'шо ї'стано'ї'али 'норму / от,коло 'хати кол'госп'нику 'сорок дв'ї 'сотки / а,ї'ї'х 'сорок два,ни'ма / то,да'ї'ут ку'сочок дес'ї' 'дал'ї / то,ї'же,бу'ї до'д'аток // а,пай'ї / то,ї'це ї'же 'зо'ї'с'ї'м і'накше* // (8). Слова **до'д'аток** і **до'да'ча** похідні від дієслова **дати**, успадкованого з псл. мови [ЕСУМ 1985, т. 2, с. 13–15].

Дехто для називання вказаного поняття послуговується словом **д'їл'анка** (38, 39, 42), що від-

повідас нормам УЛМ [СУМ 1971, т. 2, с. 306], або словосполученням *над'їл'на п'лошча* (2), де надільний стосується до *над'їлу* зі значенням 'ділянка землі, яку отримувала селянська сім'я для користування' [СУМ 1974, т. 5, с. 69]. Спорадично семема 'додатковий наділ землі в полі (далеко від садиби)' реалізується в діалектизмі *участок* (29, 69), напр.: *у мого д'їдун'ка була зем'ля два'нади'ат' ге'ктар було на'пол'ї / а ск'їл'ки 'соток / їа не з'наїу / ї ташилку там на кра'їу з'того 'боку / то назива'їса участок // там була зим'лянка і там було 'озе'ро / там во'ни три'мали 'л'їтом скотину і 'кон'ї // (29).*

У поодиноких випадках аналізована семема є реалізацією найменувань *поле* (42, 52, 72); *в'їдр'їзок* (26) і *дор'ї(е)ска* (62); *'сотка* (34, 53, 56), напр.: *'сотка 'кажут / ко'ли 'мало там зим'ля // (56)*, форми множини *'сотки* (20, 31, 48), або спільнокореневого слова *'соти* (14); лексеми *о(у)'сад'ба* (29, 33); а також, із указівкою на те, що вони застарілі, назв *дис'а'тина* (30) й *'отруб* (27). Оригінальною є номінація вказаної ділянки іменником *'дача* (6), напр.: *на 'дачу їдем ☺ // ї 'город'ї на 'дачу їдут / бо пост'роїли / а 'ми на 'дачу їдем са'пати // це ї нас так / 'мова та'ка // (6).*

Лексема *город* в говірках Середнього Надбужжя є багатозначною, вона реалізує семими: 1) 'додатковий наділ землі в полі (далеко від садиби)' (11, 13, 16, 18, 20, 24, 25, 27, 29, 32, 36, 41, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 60, 61, 62, 64, 66, 68, 71, 73, 74), скажімо: *над 'бугом ту'то о'с'о п'рот'їу нас було у мого д'їдун'ки п'їаде'с'ат 'соток / то назива'їса 'город / бо 'там са'дили 'городину / ка'пусту / кар'тошку // там са'дили над 'бугом // (29)*, та 2) 'ділянка землі при садибі, здебільшого для вирощування овочів' (УГ, крім 9, 10, 35, 55, 58, 68, 73, 74), скажімо: *їа с'уда прий'їла до 'цеїї 'хати / їа їїїї купила / а на 'город'ї одна ва'кац'їїа ро'сте / н'ї'чого 'б'їл'їше / одна ва'кац'їїа і про'л'їсти ни 'можна // та ї їа 'викорчувала їс'у ту ва'кац'їїу / і ї 'мени були 'т'їїї гин'дики тої год ба'гато / і їа зби'рала удобри'во / 'курач'її по'м'от / гин'дич'її зби'рала / і ї 'вес' 'город цеї їс'їїала цим по'м'отом // а ти'пер отак'її 'город // 'дуже 'город харошїї // (46); 'кури 'ход'ат' по 'город'ї / та ї во'ни / во'ни їак у'лаз'ат / во'ни їо'го / 'кури / о'собин:о час'ник / цеї з'їлений / зїї'д'ат // (69); 'чуйши / на 'город шоб'н'їшла с'то'б'ойу чи зо м'ноїу їд'ом / та ї там їе і 'цеї / і 'горох / і їак в'їн? / 'б'їб / і на'вут / і 'каба'ки / і 'бур'а'ки / ну / і л'ї'ц'ерка / їс'о їе / п'росо / куку'руза // (27); 'д'едушкін 'город ви'ходи'ї на п'л'аж п'р'амо / та ї п'їсочок там бу'ї // (16). Синонімами до лексеми *город* виступають слово *огород* та словосполучення *л'їц'кїї 'город*, що реалізують першу семему (13, 22, 60, 63; 25), і слово *огород*, що реалізує другу семему (2, 9, 10, 12, 13, 22, 27, 34, 37, 38, 39, 40, 52, 60, 62, 63, 73), у вказаних говірках. Зрідка записуємо фонетичний варіант *огорот*, який реалізує в наведених говірках відповідно перше (48, 53) та друге (8) вказане вище значення. Подекуди друге значення реалізується в фонетичному варіанті *горот* (46, 53), напр.: *'ди'їл'ус' на 'горот // (46)*. Ці фонетичні варіанти ілюструють непослідовне збереження дзвінкості приголосних у кінці слова [Поліщук 2018, с. 19–22].*

Спорадично в говірках Середнього Надбужжя 'ділянку землі при садибі, здебільшого для вирощування овочів' називають *город'їноїу* (29, 42, 44, 49, 52, 53, 56, 65, 67, 71, 73), або *огород'їноїу* (42, 49, 52). Але люди старшого покоління пригадують: *при кол'госп'ї було / шо са'дили 'овоч'ї / називали 'городина // де вирощували 'городину / так ї ка'зали 'городина / на 'городин'ї // а 'коло 'хати 'город / да // (44)*, і пояснюють: *'городина / це те / шо са'д'ат пом'їдори / гоїр'ки / ци'бул'ї / ка'пусту / то 'це та'ке / а 'город wob'ше го'вори'ца / де 'садимо ми їс'о / на 'город'ї їс'о 'садимо / куку'рузу / бур'а'ки / 'моркву // (65)*. Інформанти зауважують, що: *'городина са'мо со'бойу ї нас їде / бли'ско са'ди'ца 'коло во'ди // (47); 'кажут ку'сок п'їд 'городину // (53)*. Отже, *городина* – це 'поливна ділянка землі, що знаходилася далеко від садиби, де вирощували городину' (29, 55, 58, 69). Таким чином, в обстежених говірках назви *городина* (*огород'їна*) реалізують семими 1) 'овочі, які ростуть на городі', та 2) 'земельна ділянка, на якій вирощують овочі'. У другому значенні спостерігаємо перенесення назви городніх плодів на місце, де їх вирощують. В УЛМ слова *городина* та *'овоч'ї* синоніми [СУМ 1971, т. 2, с. 135]. Водночас носії середньонадбужських говірок для номінації 'земельної ділянки, на якій вирощують овочі' використовують іменники *городництво* (4) та *город'н'а* (4), скажімо: *городництво / город'н'а / д'л'а 'овоч'її / а 'город / це ї нас ї 'обш'чому // (4)*. Слова *огород*, *город'їна*, *огород'їна*, *городництво*, *город'н'а* похідні від іменника *город*, який успадковано з псл. мови [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 570–571]. Спорадично семема 'ділянка землі при садибі, здебільшого для вирощування овочів' реалізується в лексемах *левада* (31), *'сотка* (52), *д'їл'анка* (5) та словосполученнях *присадибна д'їл'анка* (17, 20, 35), *земел'на д'їл'анка* (40) тощо.

Значення 'накрита застленими рамами грядка для розсади та ранніх овочів' є реалізацією слова *пар'ник* (УГ, крім 9, 10, 13, 28, 36, 37, 68, 70, 74), що відповідає нормам УЛМ [СУМ 1979, т. 10, с. 78], його форми множини *пар'ники* (2, 3, 9, 10, 13, 28, 42, 44) та зменш.-пестл. форми *пар'ничок* (1, 20, 26, 33, 36, 37, 44, 53, 55). Діалектосії зауважують, що *пар'ник* д'л'а ро'сади // (29), і розповідають, як їх виготовити, скажімо: *пар'ник / ти 'с'їїїши 'тамички вис'ноїу / шоб'мати пом'їдори / ка'пусту 'ран'ї / та ї ти 'с'їїїши у 'пар'нику // та'ку 'робл'ат го'борку / на 'т'ї го'борк'ї на'нос'ат зим'ля і 'там 'добрива / і 'тамички то'д'ї 'с'їїїут пом'їдори / 'пери'ц' / ка'пустичку / покл'ажани / о'це 'с'їїїут / то'д'ї во'ни 'виросли / та ї ро'с'ад'їїут по 'пол'ї / по 'з'ратц'ї со'б'ї // то назива'їїца 'пар'ник // (1)*. Стосовно різновидів *пар'ник'її* виокремлюють *п'лоночнїї* та *с'т'їкло'вїї* (52). Слово *пар'ник* є похідним від іменника *'пара*, успадкованого з псл. мови [ЕСУМ 2003, т. 4, с. 287–288].

Водночас аналізована семема є реалізацією слова *те'п'лиц'а* (43, 45, 68), його фонетичних варіантів *ти'п'лиц'а* (2, 48, 52, 56), *тип'лиц'а* (5, 8, 11, 18, 20, 27, 37, 38, 41, 50, 53, 54, 58, 61, 62, 64, 66, 70, 72, 74), форми множини *ти'п'лиц'ї* (2, 28) та зменш.-пестл. форми *тип'личка* (2, 24, 33, 37,

53, 55). Інформанти, роздумуючи щодо різниці між вказаними приміщеннями, розповідають про їхню конструкцію й основне призначення: *заскле^ний парник / це там ви^{ро}шчу^ют' / н^іт^ь заскле^ним парни^ком / йа^к у^краї^ном^ь сл^учай^і пра^цу^вала / і ви^{ро}шчу^вали ро^с:аду // а н^іт^ь н^іл^ьон^ко^ю у^же ог^ірки і пом^ідори // (48); **ти^плиц^ка** / це у^же ви^шча / ко^ли кон^стру^кці^я ви^сока / ^і можна за^ходити туди і / і за^кри^вати за со^бо^ю д^вер^і / ^і можна йа^шчи^чки н^іт^ьста^лати по^ви^шче / а **пар^ничок** / це т^іл^ьки можна зр^обити йо^го / ро^бити / ко^ли з^нати чи т^ам н^іл^ьон^ку / чи н^іл^ьі^вочку / чи / е / скло // (55); **пар^ник** на^кри^вайі^ця / шоб^ь т^ам теп^ло за^держу^вало^с // йе ше **ти^плиц^ка** // ну / **ти^плиц^ка** йе **ти^плиц^ка** // **пар^ник** йе **пар^ник** // **пар^ник** / це н^іл^ьон^ко^ю і **пар^ник** йе / шо з^но^ю за^киду^ют у^йа^му // йа^ма / за^киду^ют гн^і // по^том на ко^робку с^ні^чок ілі б^іл^ьше з^им^лі / гн^і прогр^івайі^ця і с^ій^ют / шо т^ам ти хоч / пом^ідори / у^со / у^со / у^со на ро^саду / на ро^саду с^ій^ют / це во^на низ^ивайі^ця **ти^плиц^ка** // а по^том во^но ви^рост^айе т^ам / по^том прор^івайі^ш / ш^ар^уйі^ш і во^но д^уже за^ран^а ро^сада // (2). В УЛМ слово **те^плиц^ка** реалізує семему ‘заскле^не опалюване приміщення для вирощування в закритому ґрунті ранніх або південних рослин, а також розсади; оранжерея’ [СУМ 1979, т. 10, с. 78]. Отже, очевидним є різниця в розмірі, де **пар^ник** < **ти^плиц^ка** (52), скажімо: **пар^ник** д^ля ро^сади // **ти^плиц^ка** / це ві^лика / це н^ід^ь скло^м / а **пар^ник** / н^ід^ь н^іл^ьон^ко^ю // **ти^плиц^ка** / то / це го^йрки ви^{ро}шчу^ют / пом^ідори // (52); **пар^ник** / це / на^верно / н^ід^ь н^іл^ьон^ко^ю / а **ти^плиц^ка** / на^верно / це іде у^же б^іл^ьш кон^стру^кти^вне т^аке / бу^ді^ла // (56). Слово **те^плиц^ка** є похідним від прикметника **те^плий**, успадкованого з псл. мови [ЕСУМ 2006, т. 5, с. 547–548].*

Значення ‘частина поля, зайнята фруктовими деревами’ реалізується у слові **сад** (1, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 70, 72), що відповідає нормам УЛМ [СУМ 1978, т. 9, с. 9], його фонетичному варіанті **са^дм** (31, 43, 48, 58), у формі множини **са^ди** (11, 12, 20, 26), скажімо: *ран^ьче ш^и са^дили / шо м^и ви^росли і б^ачили старо^да^вн^іх л^уде^й са^ди на по^лі / н^іра^мо на по^лі / о // (11) і в словосполученні **фрук^товий сад** (2). Також вона є реалізацією слова **са^док** (2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 19, 20, 22, 27, 29, 33, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 56, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74), що збігається з нормами УЛМ [СУМ 1978, т. 9, с. 14], напр.: **са^док** і ше йе / але у^же за^пу^шче^ний // (13); бу^ю **са^док** т^ри^цім^ь г^ик^тар^ьі^ю // (63); ... і **са^док***

/ бу^ю за^клун^ою // коло х^ати у^со бу^ло / **са^док** / т^іки ви^шн^і бу^ли // од^ні ви^шн^і бу^ли лиш^и у^са^дку // (29), форми множини **са^дки** (48), зменш.-пестл. форми **са^дочок** (27), а також слова **са^ді^вниц^тво** (30). Слова **сад**, **са^док** похідні від дієслова **са^дити**, успадкованого з псл. мови [ЕСУМ 2006, т. 5, с. 162–163]. Принагідно записуємо, що площа, зайнята фруктовими деревами, яка розташована на полях, має назву **л^ісос^муга** (5, 42); а ділянка, розташована біля хати, у саду, на якій ростуть квіти, називається: **клумба** (48, 52, 53, 56), **кв^іт^ник** (29, 48, 52, 56), напр.: у^нашо^ї т^ан^і т^ам **кв^іт^ник** т^ак^ь у^ї // (52, 53), або **кв^іт^ник** (52, 53).

Семема ‘частина поля, зайнята виноградником’ реалізується в лексемі **виноградник** (УГ, крім 14, 26, 34, 36, 49), що збігається з нормами УЛМ [СУМ 1970, т. 1, с. 441], скажімо: **виноград** / **виноградник** // **виноградник** са^{ди}ц^я од^ь:ел^{но} // то у^же у^йш^чий / шо поса^{ди} со^бі по^ні^д н^іт^ь т^ам / в^ін со^бі ви^нец^я / а т^ак^ь і^ї корч^ови^ї / то т^іки у^нпол^і са^дат йо^го // (46), а також у її фонетичних варіантах **виноград(н)ік** (14, 49, 53) та у формі множини **виноградники** (28), напр.: **виноградники** бу^ли на^дбу^гом // (28). Також вказана семема є реалізацією слова **виноград** (34, 36, 44, 46), де назву рослини переносять на назву місця її вирощування, і словосполучень **поле винограда** (2), **виноградне поле** (26), **поле виноградника** (2) та **йаг^ід^ниц^тво** (30). Слово **виноград** засвоєно зі старослов'янської мови [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 377–378].

Висновки. Отже, під час вивчення говірок середньонадбузького ареалу зафіксовано назви на позначення сільськогосподарських угідь та здійснено лексико-семантичний аналіз відповідних діалектних одиниць. З'ясовано, що збережені найменування мають лексичні паралелі в УЛМ. Водночас підтверджено творення в говірках Середнього Надбужжя синонімів до слів відомих у загальнонародній мові, напр.: діалектизми **ц^іл^тник** і **зал^аж** виступають синонімами до лексеми **ц^іл^тна** тощо. Зафіксовано випадки розширення плану змісту лексем **ц^іл^тник**, **пай**, **го^род**, **ого^род**, **го^роди^на**, **ого^роди^на** та ін. Принагідно подано яскраво виражені фонетичні варіанти говіркових назв. З'ясовано, що більшість збережених в обстежених говірках найменувань сільськогосподарських угідь успадковано з псл. мови. Репрезентовано просторове поширення схарактеризованих одиниць говіркової лексики. Значення зафіксованих назв уточнено за допомогою унікальних прикладів живого народного мовлення, чим поповнено джерельну базу української діалектології. Перспективи дослідження вбачаємо в розширенні семантичного простору говірок середньонадбузького ареалу.

Література

1. Абрамян Ю.В. Динаміка номінацій традиційного сільського виробництва в українських східно-слобожанських говірках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Луганськ, 2011. 20 с.
2. Гриценко П.Ю. Тваринницька лексика українських західностепових говірок. Питання організації тематичної групи. *Структура українських говорів*: зб. наук. праць. Відп. ред. І.Г. Матвіяс. Київ: Наукова думка, 1982. С. 142–170.
3. Дзензелівський Й.О. Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Budapest: Academiai Kiado, 1960. Т. VI. S. 113–143.

4. Діалекти української мови. *Вільна енциклопедія* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Діалекти_української_мови.
5. Кушмет М.С. Сільськогосподарська лексика українських східностепових говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Донецьк, 2014. 20 с.
6. Мареев Д.А. Найменування полів із-під сільськогосподарських культур в українських східнополіських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. На пошану Йосипа Олексійовича Дзєндзелівського (до 100-річчя з дня народження). Ужгород: ПП Данило С.І., 2021. Вип. 2(46). С. 125–131.
7. Поліщук С.С. Міждіалектна взаємодія говорів середньонадбузького ареалу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Одеса, 2017. 375 с.
8. Поліщук С.С. Характеристика говорів середньонадбузького ареалу. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: ПолиПринт, 2018. Вип. 25. С. 17–26.
9. Сердега Р.Л. Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини): монографія. Харків: Монограф, 2012. 218 с.
10. Терешко Л.С. Українські говірки Південного Побужжя (в межах Кривоозерського району Миколаївської області): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Одеса, 1954. Ч. 1–2.
11. Тищенко Т.М. Подільсько-середньодніпрянське суміжжя у світлі ізоглос: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2003. 19 с.
12. Шеремета Н.П. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2000. 19 с.

Джерела

13. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. За ред. О.С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6 [Електронний ресурс]. URL: <https://resource.history.org.ua>
14. СУГО – Словник українських говорів Одещини. Ред. О.І. Бондар. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2011. 224 с.
15. СУМ – Словник української мови: в 11 т. За ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11 [Електронний ресурс]. URL: <https://sum.in.ua>

References

1. Abramian Yu.V. (2011) Dynamika nominatsii tradytsiinoho silskoho vyrobnytstva v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [Dynamics Nominations of Traditional Agricultural Production in the Eastern Slobozhan Ukrainian Dialects]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Luhansk. 20 s. [in Ukrainian].
2. Hrytsenko P.Yu. (1982) Tvarynnytska leksyka ukrainskykh zakhidnostepovykh hovirok. Pytannia orhanizatsii tematychnoi hrupy [Animal Vocabulary of Ukrainian Western Steppe Dialects. Issues of Organization of the Thematic Group]. *Struktura ukrainskykh hovoriv: zb. nauk. prats / vidp. red. I.H. Matviias*. Kyiv: Naukova dumka. S. 142–170 [in Ukrainian].
3. Dzendzelivskiy Yo.O. (1960) Nazvy silskohospodarskykh kultur u hovorakh Zakarpattia [Names of Agricultural Crop in the Transcarpathia DIALECT]. *Studia Slavica Academie Scientiarum Hungaricae*. Budapest: Academiai Kiado. T. VI. S. 113–143 [in Ukrainian].
4. Dialekty ukrainkoï movy [Dialects of the Ukrainian Language]. *Vilna entsyklopediia* [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Діалекти_української_мови [in Ukrainian].
5. Kushmet M.S. (2014) Silskohospodarska leksyka ukrainskykh skhidnostepovykh hovirok [The Agricultural Lexis of the Eastern Steppe Ukrainian Dialects]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Donetsk. 20 s. [in Ukrainian].
6. Marieiev D.A. (2021) Naimenuvannia poliv iz-pid silskohospodarskykh kultur v ukrainskykh skhidnopoliskykh hovirkakh [The Names of Fields after Agricultural Crops in the Ukrainian Eastern Polissian Dialects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Na poshanu Yosypa Oleksiiovycha Dzendzelivskoho (do 100-richchia z dnia narodzhennia). Uzhhorod: PP Danylo S.I. Vyp. 2(46). S. 125–131 [in Ukrainian].
7. Polishchuk S.S. (2017) Mizhdialektna vzaïmodiia hovoriv serednonadbuzkoho arealu [*Middle Bug Area Dialects* Interaction]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Odessa. 375 s. [in Ukrainian].
8. Polishchuk S.S. (2018) Kharakterystyka hovoriv serednonadbuzkoho arealu [Characteristic Features of the Middle Bug Area Dialects]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*. Odessa: PolyPrynt. Vyp. 25. S. 17–26 [in Ukrainian].
9. Serdeha R.L. (2012) Silskohospodarska leksyka v hovirkakh Tsentralnoi Slobozhanshchyny (Kharkivshchyny) [The Agricultural Lexis in the Central Slobozhanshchina Dialects (Kharkiv Region)]: monohrafiia. Kharkiv: Monohraf. 218 s. [in Ukrainian].
10. Tereshko L.S. (1954) Ukrainski hovirky Pivdennoho Pobuzhzhia (v mezhakh Kryvoozerskoho raionu Mykolaivskoi oblasti) [Ukrainian Dialects of Southern Pobuzhzhya (within the Kryvoozersky District of the Mykolaiv Region)]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Odessa. Ch. 1–2 [in Ukrainian].
11. Tyshchenko T.M. (2003) Podilsko-serednonaddnpirianske sumizhzhia u svitli izohlos [Podillya and Middle Dnipro junction area in connection with isoglosses]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Kyiv. 19 s. [in Ukrainian].

12. Sheremeta N.P. (2000) Pivdenovolynsko-podilske dialektne porubizhzhia (za materialamy tvarynnytskoi leksyky) [South Volyn – Podillia Border Dialects (on the Material of Animal Vocabulary)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk; 10.02.01 – ukrainska mova. Kyiv. 19 s. [in Ukrainian].

Sources

13. ESUM – (1982–2012) Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t. [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: 7 Vol. set]. Za red. O.S. Melnychuka. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–6 [Elektronnyi resurs]. URL: : <https://resource.history.org.ua> [in Ukrainian].

14. SUHO – (2011) Slovnyk ukrainskykh hovoriv Odeshchyny [Dictionary of Ukrainian Dialects of Odesa Region]. Red. O.I. Bondar. Odesa: ONU imeni I.I. Mechnykova. 224 s. [in Ukrainian].

15. SUM – (1970–1980) Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian Language: 11 Vol set]. Za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–11 [Elektronnyi resurs]. URL: <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].

Перелік обстежених населених пунктів та їхня нумерація

Кіровоградської обл. Голованівського р-ну – с. Бандурове (1), с. Березівка (2), с. Берестяги (3), м. Благовіщенське (4), с. Богданове (5), с. Великі Трояни (6), с. Вільхове (7), м. Гайворон (8), с. Долинівка (9), с. Жакчик (10), смт Завалля (11), с. Йосипівка (12), с. Казавчин (13), с. Калмазове (14), с. Кошаро-Олександрівка (15), с. Люшнювате (16), с. Мечиславка (17), с. Мощене (18), с. Покровське (19), с. Сабатинівка (20), с. Салькове (21), с. Синицівка (22), с. Синьки (23), с. Солгутове (24), с. Соломія (25), с. Таужне (26), с. Ташлик (27), с. Хашувате (28), с. Чемерпіль (29), с. Червоне (30). *Миколаївської обл. Первомайського р-ну* – с. Благодатне (31), с. Бурилово (32), с. Зелена Поляна (33), с. Кінецьпіль (34), с. Красеньке (35), смт Криве Озеро (36), с. Курячі Лози (37), м. Первомайськ (38), смт Підгородна (39), с. Чаусове Друге (40). *Одеської обл. Подільського р-ну* – с. Байбузівка (41), с. Вільшанка (42), с. Гвоздавка Перша (43), с. Дубинове (44), с. Зеленогірське (45), с. Йосипівка (46), с. Кам'яне (47), с. Концеба (48), смт Любашівка (49), с. Недількове (50), с. Новополь (51), с. Осички (52), с. Піщана (53), с. Полянецьке (54), с. Пужайкове (55), смт Саврань (56), с. Слюсареве (57), с. Чернече (58), с. Ясенове Друге (59). *Вінницької обл. Гайсинського р-ну* – с. Баланивка (60), с. Білий Камінь (61), с. Бирлівка (62), с. Велика Кириївка (63), с. Джулинка (64), с. Кидрасівка (65), с. Лугова (66), с. Мала Кириївка (67), с. Ольгопіль (68), с. Осіївка (69), с. Поташня (70), с. Ставки (71), с. Устя (72), с. Флорине (73), смт Чечельник (74); УГ – усі говірки.

NAMES OF AGRICULTURAL LANDS IN THE DIALECTS OF MIDDLE BUG AREA

Abstract. The study of Ukrainian dialects has been attracting the attention of researchers for more than two centuries. Today, one of the most relevant tasks of dialectologists is to preserve and describe the colloquial vocabulary that forms the basis of the national language. In particular, the vocabulary of agriculture, which reflects the traditionally oldest human occupations – horticulture and animal husbandry, is a valuable material for exploration.

The article describes the names for agricultural lands documented in 74 settlements of the Middle Bug area during the period of 2014–2016. The lexical-semantic analysis of the preserved units of dialect speech is carried out. Overall, ten sememes are characterized, to which unique examples of live folk speech are added. They supplement the source base of Ukrainian dialectology. These microtexts are of particular value from the point of view of dialectology, lexicology, phonetics, morphology, syntax, ethnography, history, agriculture, etc. The peculiarities of the informants' pronunciation are reflected and illustrative material is presented using the general phonetic transcription for recording Ukrainian literary and dialect speech, which is proposed in Volume I of the Atlas of the Ukrainian Language (1984).

It has been determined that the names common in the dialects of the Middle Bug area have lexical parallels in the Ukrainian literary language, while retaining a number of phonetic and lexical-semantic differences. The creation of synonyms for words known in the national language in the dialects of the Middle Bug area is confirmed. Cases of expansion of the content plan of lexemes цїлник, паї, го́род, о́город, го́роди́на, о́горо́ди́на, etc. have been documented. It has been found out that most of the names of agricultural lands preserved in the dialects of the surveyed area are inherited from the Proto-Slavic language. At the same time, the spatial distribution of the described names is presented, which testifies to the interaction of the Eastern Podillia dialects of the Southwestern supradialect and Western Steppe dialects of the Southeastern supradialects of the Ukrainian language. The prospect of further research is to expand the semantic space of Ukrainian dialects of the Middle Bug area.

Keywords: lexeme, sememe, dialect, agricultural land, Middle Bug area, Middle Bug.

© Поліщук С., 2023 р.

Світлана Поліщук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна; polishchuk.svitlana@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3014-3072>

Svitlana Polishchuk – PhD in Philology, Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department Associate Professor, I.I. Mechnikov Odesa National University, Odesa, Ukraine; polishchuk.svitlana@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3014-3072>